

Fədakar ömrün elmi salnaməsi

□ **DTX-nın Heydər Əliyev adına Akademiyasının Nəşriyyat Mərkəzi filologiya üzrə elmlər doktoru Cəlal Qasimovun “Bəkir Çobanzadə” kitabını çap etmişdir. Azərbaycan türkologiya elminin yaradıcılarından olan Bəkir Çobanzadənin həyat və fəaliyyəti, elmi və bədii yaradıcılığı indiyə qədər kifayət qədər öyrənilməmişdir, C. Qasimovun tədqiqatı bu araşdırmalar sırasında xüsusi yer tutur.**

Məsələ bundadır ki, professor C. Qasimov cəmi 45 il ömür sürərək, məşum 1937-ci ildə 20-cə dəqiqəlik “məhkəmə prosesinin” hökmü ilə ölüm cəzasına məhkum edilmiş bu görkəmli şəxsiyyətin, böyük alimin həyat və yaradıcılığını bir çoxu bu günə qədər də məxfilik qri altında saxlanılan arxiv sənədləri əsasında araşdırmışdır. Beləliklə, müstəqil Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizlik xidməti polkovniki Cəlal Qasimov bu fədakar insanın adı və taleyi üzərinə sovet təhlükəsizlik xidmətinin polkovniki Yuvelian Sumbatovun yaxdığı qara ləkəni silməyə nail olmuşdur.

Müəllifin qeyd etdiyi kimi, “türk xalqlarının dilinin, ədəbiyyatının, folklorunun, bütövlükdə mədəniyyət tarixinin araşdırılmasında müstəsna xidmətlər göstərmiş, türkologiya sahəsində ilk elmlər doktoru (1920) və professor (1922), görkəmli şair, ictimai xadim və böyük düşüncə sahibi olan” Bəkir Çobanzadə 1893-cü ildə Krımın Qarasubazar bölgəsinin Arqun kəndində çoban ailəsində anadan olmuşdur. İlk təhsilini kənd mollaxanasında alan Bəkir 14 yaşında İkinci Mülhəman Xeyriyyə Cəmiyyəti onun fitri istedadını nəzərə alaraq, təhsilini davam etdirmək üçün İstanbulla göndərmişdir. Burada Qalatasaray liseyini bitirdikdən sonra 1916-cı ildə Macarıstan-

da Budapeşt Universitetinin tarix-filologiya fakültəsinə qəbul olunmuşdur. Universitet təhsilini başa vurandan dərhal sonra doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş, 26 yaşında Budapeşt və Lozanna (İsveçrə) universitetlərinin professoru seçilmişdir. Elə həmin il Krım Universitetinin rektoru təyin olunan Bəkir Çobanzadə 1924-cü ildə Azərbaycan hökumətinin dəvəti ilə Bakıya gəlmiş, BDU-nun professoru seçilmiş, 1929-cu ilə qədər burada kafedra müdiri və dekan vəzifələrində çalışmışdır. Ümumiyyətlə, həyatının Bakı dövrü görkəmli alimin elmi fəaliyyətinin ən səmərəli, ən məhsuldar mərhələsi sayılır. Alman, macar, fransız, ərəb, fars, rus və demək olar ki, bütün türk dillərini mükəmməl bilən, Şərq və Qərb fəlsəfələrini, ilahiyyəti dərindən öyrənmiş alim müxtəlif bilik sahələrini əhatə edən 300-dən artıq elmi əsərin müəllifi olmuşdur. Ölkəmizdə peşəkar filologiya məktəbinin yaradılmasında onun müstəsna xidmətləri vardır. Professor C. Qasimovun haqlı olaraq yazdığı kimi, “Azərbaycan dilçilik elmi və Azərbaycan dilçiləri Bəkir Çobanzadənin köynəyindən çıxmışdır.”

Bakıda yeni türk əlifbası üzrə komissiyanın işində fəal iştirak edən alim Birinci Türko- loji Qurultayın hazırlanması və

keçirilməsində aparıcı rol oynaya- yaraq, türk birliyinin konturları- nı cızan bir sıra tarixi sənədlərin qəbul edilməsinin təşəbbüskarı oldu. Doğrudur, sovet rejimi həmin qərarların çoxunun axıran- can həyata keçirilməsinə imkan vermədi, ancaq bu təmayül türk dünyasında yeni düşüncəli ziyalı nəslinin yetişməsinə həlledici təsir göstərdi.

30-cu illərdə pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, elmi araş- dırmalarını da davam etdirən Bəkir Çobanzadə 1931-ci ildə Moskvada Şərq Xalqları İnstitu- tunun, 1932-ci ildə SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya, 1935-ci ildə Azərbaycan filialla- rının həqiqi üzvü, Paris Dilçilik Cəmiyyətinin üzvü seçilmişdir. Həmin dövrdə onun elmi-pe- daqoji fəaliyyəti Özbəkistanın ali məktəbləri ilə də sıx bağlı olmuş, Fərqanə və Buxara pe- daqoji institutlarında, Daşkənd Universitetində mühazirələr oxumuşdur.

Müəllif “milli ideya- nın şəhidi” adlandırdığı qəhrəmanının həyat və mübarizə amalı belə səciyyələndirir: “Bəkir Çobanzadə qoyub get- diyi zəngin və qiymətli irsi ilə sübut etmişdir ki, onun Vətən sevgisinin coğrafiyası minlərlə imperiya qulunun vətən anlayı- şından daha geniş, daha dərinidir. Görkəmli alim və ictimai xadim Bəkir Çobanzadə üçün Vətən ti- kanlı məftillər arasındakı torpaq sahəsi deyil, türk dünyasının özüdür”.

Kitaba “Ön söz” yazmış filologiya elmləri doktoru Seyfəddin Rzasoy milli düşüncə tariximizdə Bəkir Çobanzadənin yerini belə müəyyənləşdirir: “Bəkir Çobanzadənin bu gün də milliliyini, müasirliyini, ak-

tuallığını itirməyən elmi-nəzəri görüşləri çağdaş dilçiliyimizin və ədəbiyyatşünaslığımızın daha da zənginləşməsinə əvəzsiz mənbə rolunu oynamaqdadır. Bu mənada Bəkir Çobanzadə bizim klassikimiz, tarixi şəxsiyyətimiz olmaqla yanaşı, həm də mü- asirimizdir. Bəkir Çobanzadə türkoloji fikir tariximizin bay- raqdarıdır”.

Professor Cəlal Qası- movun “Bəkir Çobanzadə” monoqrafiyası giriş və beş fəsilədən ibarətdir. I fəsil görkəmli alimin həyatına, II fəsil dilçilik görüşlərinə, III fəsil ədəbiyyatşünaslıq araş- dırmalarına, IV fəsil folklor tədqiqatlarına, V fəsil isə bədii yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Peşəkar tədqiqatçı səriştəsi və yüksək vətəndaşlıq duyğusu ilə yazılmış bu əsəri tam əsasla çağdaş filologiya elminin ciddi uğuru kimi qiymətləndirmək olar.

Ramiz ƏSKƏR,
BDU-nun türkologiya
kafedrasının müdiri,
filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor